

УДК 343.8

К. А. Автухов,
канд. юрид. наук
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

АНАЛІЗ НОРМАТИВНОГО І ДОКТРИНАЛЬНИХ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ «РЕЖИМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ»

Розглянуто основні теоретичні підходи до трактування правової конструкції «режим в установах виконання покарань», що були розроблені в радянський і післярадянський періоди. Проаналізовано наведене у Кримінально-виконавчому кодексі України визначення терміна «режим». Пропонується авторська дефініція досліджуваного поняття, перелічуються його основні ознаки.

Ключові слова: режим в установах виконання покарань, позбавлення волі, зміст режиму, режим відбування позбавлення волі.

Термін «режим» достатньо широко використовується в багатьох галузях права. Наприклад, у теорії держави і права він тлумачиться як система регулятивного впливу, якій притаманні специфічні прийоми регулювання – особливий порядок виникнення й формування змісту прав та обов'язків [1, с. 245]. Наука кримінально-виконавчого права наповнює цей термін специфічним змістом, за яким режим розуміється як один із центральних правових інститутів, який по праву займає одне з чільних місць серед основних засобів виправлення й ресоціалізації засуджених. Цим терміном охоплюється якісна характеристика покаран-

ня, у ньому концентрується його каральна сила.

Належна інтерпретація правової конструкції «режим в установах виконання покарань» має неабияке значення, бо від її точності залежить не лише організація цих установ, а й принципова оцінка ефективності їх діяльності.

У вітчизняній науковій юридичній літературі проблемі тлумачення цього поняття присвятили свої публікації такі вчені, як П. П. Козлов, Ю. В. Нікітін, Л. О. Стрелков, О. В. Лисодєд, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін. Однак значна кількість нерозв'язаних питань залишилася поза увагою зазначених нау-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ковців. Мета даної статті – поповнити наукові знання у сфері аналізу нормативного й доктринальних визначень категорії «режим в установах виконання покарань».

Робота над дефініцією розглядуваного поняття продовжується вже тривалий час. Одним з перших навів його тлумачення С. В. Познишев ще на початку 20-х років ХХ ст. На його думку, пенітенціарний режим (у широкому розумінні) охоплює всю систему заходів, за допомогою яких пенітенціарні заклади намагаються досягти своїх цілей. До них він відносив:

(а) способи розміщення й розподіл засуджених з метою виправно-трудового впливу на них (так звані «пенітенціарні системи») і (б) весь порядок життя, що встановлюється в пенітенціарних закладах, і всі заходи впливу, застосовувані до в'язнів [12, с. 114].

Запропонована концепція подвійності режиму в установах виконання покарань (далі – УВП) знайшла своє закріплення і в одному з перших підручників з виправно-трудового права, де було зазначено, що режим виправно-трудової установи в широкому значенні – це порядок її діяльності, вся сукупність заходів, що забезпечують виконання покарань виправно-трудового характеру й використання методів,

спрямованих на виправлення й перевиховання засуджених. Режим у вузькому розумінні – це один з основних методів виправно-трудового впливу, що забезпечує здійснення виправлення й перевиховання, це регламентування порядку тримання засуджених у виправно-трудовах установах [13, с. 96].

Але вже незабаром М. О. Беляєв розкритикував такий подвійний підхід, зазначивши, що розмежовувати поняття «режим» у широкому й вузькому розумінні навряд чи доцільно. Під першим мається на увазі вся діяльність виправної установи. Таке трактування нічого не дає для аналізу й оцінки режиму як одного із засобів виправно-трудового впливу на засуджених. Уявлення про нього як про просту сукупність правил, що визначають рамки зовнішньої поведінки, знижує його виховну роль як самостійного засобу виправно-трудового впливу. Набагато більше значення для виховання має те, чим будуть наповнені ці зовнішні рамки поведінки [2, с. 114]. Схожу позицію займав і М. О. Стручков, указуючи, що виокремлення 2-х інтерпретацій терміна «режим» (у широкому й вузькому тлумаченні) навряд чи внесе зрозумілість у його характеристику [14, с. 51]. У подальшому більшість науковців відмовилися від його подвійного трактування (в широкому й

вузькому смислі).

З нашого погляду, С. В. Познишев все ж таки частково мав рацію, пропонуючи розглядати режим у різних ракурсах. Звичайно, це поняття повинно бути однозначним, але якщо вести мову про режим у колоніях, то дійсно існують різні його види. Наприклад, режим у колонії максимального рівня безпеки значно відрізняється від режиму у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання або ж у виховних.

Брак легальної дефініції поняття «режим» аж до набрання чинності Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК України) у 2004 р. породив значні розбіжності його тлумачень, що їх наводили різні дослідники. Пропонуємо проаналізувати деякі з них, аби з різних точок зору розглянути цей правовий інститут.

О. Г. Ширвіндт режим у виправно-трудовах закладах трактував як сукупність правил поведінки засуджених, що встановлюються як законами або відомчими актами, так і самими засудженими в порядку самодисципліни й самоорганізації, що мають за мету привчити в'язнів до життя в колективі, до свідомої дисципліни, поваги до закону і правил соціалістичного співжиття, дисциплінованого поведіння в суспільстві [19, с. 181]. Однак ми

дозволимо собі не погодитися з тим, що режим, як сукупність правил поведінки засуджених, може встановлюватися останніми в порядку самодисципліни й самоорганізації. З урахуванням того, що через режим, по суті, реалізується каральна сторона покарання, надання самим же засудженим права його послабити чи, навпаки, посилювати суперечить принципам законності і справедливості. Режим має закріплюватися виключно законодавством. Важливим у питанні забезпечення прав засуджених і дотримання законності при виконанні покарань вважаємо зроблений із цього приводу висновок М. О. Стручкова, що юридичними актами, в яких містяться принципові положення режиму, є закони, оскільки вони виражають властиві покаранню правообмеження. Якщо статус громадянина встановлює закон, то й вилучення із цього положення можуть бути зроблені тільки ним [15, с. 30].

Під режимом О. А. Беляєв розумів установлений і врегульований нормами виправно-трудового права порядок життя і праці засуджених, що забезпечує їх ізоляцію, здійснення обмежень, пов'язаних із позбавленням волі, виконання ними обов'язків, гарантування реалізації засудженими належних їм прав і створення умов їх виправлення й перевиховання [13, с. 178]. Підкрес-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

лимо, що зведення режиму в установі виключно до порядку життя і праці засуджених хоча й додає йому конкретики, але в той же час надмірно спрощує, позбавляючи справді властивого йому обсягу.

На думку М. О. Стручкова, під режимом у виправно-трудових установах слід мати на увазі врегульований нормами права порядок виконання покарання у виді позбавлення волі [16, с. 228]. Як видається, розгляд досліджуваного поняття тільки з ракурсу «виконання покарання» без урахування такої парної категорії, як «відбування покарання», дещо звучує розуміння режиму, позбавляє його ознаки діалектичної єдності процесу виконання-відбування покарання. Крім того, запропоноване науковцем визначення є занадто загальним і, власне кажучи, мало що дає для аналізу режиму як одного з основних засобів виправлення й ресоціалізації. Такий же недолік властивий і дефініції, яку наводить М. П. Журавльов, який формулює режим як установлений законом і підзаконними актами порядок тримання засуджених у місцях позбавлення волі для досягнення цілей покарання [5, с. 91].

М. О. Беляєв так тлумачить цей термін: це врегульована нормами права діяльність виправно-трудового закладу з ізоляції за-

суджених і нагляду за ними, здійснення обмежень, пов'язаних з позбавленням волі, виконання засудженими їх обов'язків, реалізації належних їм прав і створення умов для успішного використання інших засобів виправно-трудового впливу [2, с. 114, 115]. Проте зазначимо, що режиму як правовій категорії притаманні як динамічні, так і статичні риси. З огляду на це, як видається, не можна зводити розглядуване поняття виключно до його динамічної сторони – до діяльності кримінально-виконавчої установи. У процесі виконання-відбування покарання режимом регулюється не лише діяльність установи (виконання покарання), а й поведінка засуджених (відбування покарання). До того ж закріплення вимог режиму в законодавстві само по собі вже має велике значення для гарантування належного поведіння із засудженими в рамках законодавчо встановлених приписів.

Досконалішим у цьому плані вважаємо визначення, в якому під режимом мається на увазі врегульований нормами права порядок виконання й відбування покарання, що виражається в діяльності адміністрації й колективу засуджених, у правомірній поведінці останніх, який спрямований на досягнення поставлених перед ним цілей [17, с. 91]. Така дефініція є повнішою, адже

режим не може регламентувати поведінку лише одного із суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, навіть якщо обсяг прав та обов'язків у них зовсім різний.

Неточною видиться й інтерпретація режиму у виправній установі через вживання терміна «правопорядок», яка наводиться в деяких правових джерелах [Див.: 7, с. 53, 54; 11 с. 74], оскільки він є ємнішою категорією, а тому доречніше її розглядати як мету встановленого режиму в УВП. На переконання О. С. Йоффе й М. Д. Шаргородського, правопорядок – «це забезпечена законністю система регульованих правом суспільних відносин» [6, с. 294]. Якщо погодитися з тим, що режим – це правопорядок, установлений у місцях позбавлення волі, довелось би визнати, що правовими нормами, які його стосуються, регулюються всі суспільні відносини, виникаючі у процесі виконання покарання. Між тим, цілком очевидно, що правова регламентація виконання покарання не вичерпується лише режимом [5, с. 88]. Більш виваженою щодо оперування категорією «правопорядок» є точка зору Ф. Р. Сундурова, який зазначає, що правила режиму, будучи суворо регламентованими, складають основну ланку правопорядку у виправно-трудоій установі [17, с. 87].

Ми не погоджуємося і з точкою зору А. І. Васильєва й Л. С. Сабліної, які трактують режим відбування покарання як установлені нормами виправно-трудового права й моралі (курсив автора – К. А.) порядок та умови відбування покарання у виді позбавлення волі, що забезпечують реалізацію кримінально-правової кари й заходів виправно-трудового впливу щодо засуджених з метою досягнення цілей покарання [3, с. 6]. Зауважимо, що мораль хоча й перебуває в тісному взаємозв'язку з правом і певною мірою впливає на порядок та умови відбування покарання, все ж, з нашого погляду, думка, що режим встановлюється нормами як права, так і моралі, є помилковою.

Проаналізувавши дефініції терміна «режим», запропоновані низкою науковців, можемо згрупувати їх. Отже, режим тлумачиться вченими як: (1) сукупність правил поведінки засуджених, (2) порядок (виконання покарання, життя і праці засуджених, тримання в УВП, виконання-відбування покарання, реалізації кримінально-правової кари), (3) діяльність адміністрації УВП, (4) правопорядок.

Серед наведених тлумачень розглядуваного поняття найчастіше зустрічаються формулювання з оперуванням терміном «порядок» як центральною кате-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

горією. У чинному КВК міститься дефініція режиму, яка теж сформульована із вживанням слова «порядок». За ч. 1 ст. 102 КВК України режим у виправних і виховних колоніях – це (а) встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання й відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених, (б) постійний нагляд за ними, (в) виконання покладених на них обов'язків, (г) реалізацію їх прав і законних інтересів, (д) безпека засуджених і персоналу, (е) роздільне тримання різних категорій засуджених, (є) різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії, (ж) зміна умов тримання останніх. Як бачимо, український законодавець визначив конструкцію «режим у виправних і виховних колоніях» саме через словосполучення «порядок виконання і відбування покарання», хоча серед науковців таке трактування в законодавстві поняття «режим у колонії» не знайшло одностайного схвалення [Див.: 8, с. 171; 9, с. 386, 387; 10, с. 334].

За тлумачним словником слово «порядок» має декілька значень («Порядок – 1. Стан коли де-небудь чисто прибрано, всі речі на своїх місцях. 2. Стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін. 3. Державний, суспільний лад. 4. Певна послідов-

ність, черговість чого-небудь» [4, с. 1074]). У даному випадку найдоречніше розуміти під порядком певну послідовність, черговість чого-небудь. У такій інтерпретації категорії «режим в УВП» означає послідовність виконання-відбування покарання або ж черговість здійснення цього процесу. Але таке тлумачення режиму не відображає його характеристики як засобу досягненню мети покарання або ж виправлення й ресоціалізації, як він визначений у ч. 3 ст. 6 КВК України [8, с. 171].

Саме ж слово «режим» у сучасному тлумачному словнику має 3 значення: а) державний лад, спосіб правління; б) точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку і т. ін.; в) система правил, заходів, необхідних для досягнення певної мети [4, с. 1208]. У нашому випадку перше залишаємо осторонь як зайве. Обираючи між другим і третім, нагадаємо, що тривалий час і науковцям, і практичним працівникам було зручно зводити режим у кримінально-виконавчих установах до простого порядку (розпорядку), позбавляючи його цільової спрямованості на досягнення мети покарання. На розумінні режиму як сукупності правил і заходів, необхідних для досягнення мети покарання, наполягає й А. Х. Степанюк. На його переконання, режим покарання – це встановлена кримінально-

виконавчим законодавством сукупність правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, які здійснюються органами й установами виконання покарань і спрямовані на досягнення цілей покарання (режим виконання покарання) [8, с. 171].

Наведена дефініція містить низку позитивних рис: по-перше, вона дає можливість виділити такі сторони цього явища, як режим виконання й режим відбування покарання; по-друге, дозволяє розглядати режим не просто як звичайний порядок, послідовність певних дій, а як сукупність правил і заходів для досягнення мети покарання; по-третє, вона не обмежує оперування терміном «режим» виключно щодо покарання у виді позбавлення волі.

Та все ж таки й це визначення не позбавлено деяких недоліків. Ми дозволимо собі не погодитися з А. Х. Степанюком у тому, що режим становить собою лише просту *сукупність* (курсив автора – К. А.) правил поведінки засуджених і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань; адже сукупність (за словником) – це неподільна єдність чого-небудь, загальна кількість, сума чогось [4, с. 1412]. Формулювання розглядуваного поняття як загальної кількості, суми чи неподільної єд-

ності правил поведінки засуджених і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань, позбавляє режиму як одного з основних засобів впливу на засуджених й ресоціалізації засуджених якісної властивості цілісності. У цьому випадку слід вести мову про взаємозв'язок і взаємодію структурних компонентів, що більшою мірою властиво поняттю «система» (Система (від грец. *systema* – ціле) – об'єднання деякої розмаїтості в єдине й чітко розчленоване ціле, елементи якого щодо цілого та інших частин займають належні їм місця. Філософська система є сполученням принципових та основоположних знань у певній органічній цілісності, доктрині [18, с. 416]). Отже, правильніше, з нашого погляду, визначати поняття «режим» за допомогою терміна «система», який у тому ж тлумачному словнику трактується як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чогонбудь [4, с. 1320].

Спираючись на наведені міркування, пропонуємо авторську дефініцію правової конструкції «режим в установі виконання покарання»: це встановлена кримінально-виконавчим законодавством система правил поведінки засуджених (режим відбування) і заходів, що здійснюються адміністрацією органів

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

та установ виконання покарань, спрямованих на досягнення цілей покарання (режим виконання).

На перший погляд може видатися зайвим включення до наведеного визначення суб'єктами, які здійснюють заходи впливу на засуджених, поряд з адміністрацією установи виконання покарання ще й органів виконання покарань. Однак цьому існує пояснення. За ст. 11 КВК органами виконання покарання є: центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань, його територіальні органи управління і кримінально-виконавча інспекція. Вважаємо, що безперспективно заперечувати той факт, що Державна пенітенціарна служба України, як центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань, та її територіальні управління хоча безпосередньо й не впливають на процес виконання таких покарань, як позбавлення волі, обмеження волі чи арешт, але за рахунок здійснення функцій забезпечення й контролю за діяльністю установ виконання покарань,

в яких відбуваються остаточні, опосередковано відчувається вплив на режим у цих установах.

Наведене тлумачення досліджуваного поняття дає нам змогу виокремити такі ознаки режиму:

- він установлюється кримінально-виконавчим законодавством. Ця ознака має вагомe значення особливо на фоні наведених вище поглядів правників, які стверджують, що правила режиму встановлюються як законами або відомчими актами, так і самими засудженими в порядку самодисципліни й самоорганізації [19, с. 181], або ж нормами моралі [3, с. 6];

- установлення належного режиму можливе лише за умови розгляду його в контексті єдиного процесу виконання-відбування покарання;

- режимним правилам, що встановлюються для засуджених, характерна системність;

- заходи, що вживаються адміністрацією установи для забезпечення належного режиму націлені на досягнення мети покарання.

Список літератури: 1. Алексеев С. С. Общая теория права : курс. – [В 2 т.] / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 360 с. 2. Беляев Н. А. Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях : моногр. / Н. А. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 186 с. 3. Васильев А. И. Режим в исправительно-трудовых учреждениях : учеб. пособ. / А. И. Васильев, Л. С. Саблина. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1982. – 64 с. 4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с. 5. Журавлев М. П. [---

148](http://10.106.3.2:8080/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&R21DBN=1%201%202%203%204%205%206%207%208%209%2010%2011%2012%2013&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Исправление и перевоспитание особо опасных рецидивистов (правовые и организационные вопросы): моногр.</p></div><div data-bbox=)

/ М. П. Журавлев. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1975. – 192 с. **6.** *Иоффе О. С.* [Н. А. Стручков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1970. – 270 с. **17.** *Сундуrow Ф. Р.* \[Е. Г. Ширвиндт, Б. С. Утевский. – М. : Юрид. лит., 1957. – 244 с.\]\(http://10.106.3.2:8080/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&R21DBN=1%201%202%203%204%205%206%207%208%209%2010%2011%2012%2013&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21STR= Лишение свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности : моногр. / <i>Ф. Р. Сундуrow</i>. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1980. – 240 с. 18. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост.: <i>Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко</i>. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 568 с. 19. <i>Ширвиндт Е. Г.</i> <a href=\)](http://10.106.3.2:8080/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&R21DBN=1%201%202%203%204%205%206%207%208%209%2010%2011%2012%2013&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21STR= Вопросы теории права: моногр. / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Юрид. лит., 1961. – 382 с. 7. Комментарий к Исправительно-трудовому кодексу РСФСР / под ред. <i>Н. П. Мальшкова</i>. – М. : Юрид. лит., 1979. – 264 с. 8. Кримінально-виконавче право України : підруч. / Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого ; за ред. <i>А. Х. Степанюка</i>. – Х. : Право, 2005. – 256 с. 9. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / <i>А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець</i> ; за ред. <i>А. Х. Степанюка</i>. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с. 10. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. <i>А. Х. Степанюка</i>. – [Вид. 2-е, допов. і перероб.] – Х. : Одиссей, 2008. – 560 с. 11. Курс советского уголовного права – [В 6-ти т. – Т. 3 : Ч. общ. Наказание] / под ред. <i>А. А. Пионтковского</i>. – М. : Наука, 1970. – 349 с. 12. <i>Познышев С. В.</i> Основы пенитенциарной науки : моногр. / <i>С. В. Познышев</i>. – М. : Главлит, 1923. – 342 с. 13. Советское исправительно-трудовое право : учебник / под общ. ред. <i>Б. С. Утевского</i>. – М. : Юрид. лит., 1960. – 279 с. 14. <i>Стручков Н. А.</i> Курс исправительно-трудового права. Проблемы Общей части / <i>Н. А. Стручков</i>. – М. : Юрид. лит., 1984. – 239 с. 15. <i>Стручков Н. А.</i> Режим в исправительно-трудовых учреждениях и его правовое регулирование : учеб. пособ. / <i>Н. А. Стручков, А. В. Папуашвили</i>. – Рязань. : Изд-во РВШ МВД СССР, 1985. – 108 с. 16. <i>Стручков Н. А.</i> <a href=)

АНАЛИЗ НОРМАТИВНОГО И ДОКТРИНАЛЬНЫХ ОПРЕДЕЛЕНИЙ ПОНЯТИЯ «РЕЖИМ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ»

Автухов К.А.

Рассмотрены основные теоретические подходы к толкованию правовой конструкции «режим в учреждениях исполнения наказаний», разработанные в советский и постсоветский периоды. Проанализировано приведенное в Уголовно-исполнительном кодексе Украины определение термина «режим». Предлагается авторская дефиниция исследуемого понятия, выделены его основные признаки.

Ключевые слова: режим в учреждениях исполнения наказаний, лишение свободы, содержание режима, режим отбывания лишения свободы.

ANALYSIS OF REGULATORY AND DOCTRINAL DEFINITION OF «REGIME IN PENAL INSTITUTIONS»

Avtukhov K. A.

The basic theoretical approaches to the definition of «regime in penal institutions» developed in the Soviet and post-Soviet period. Analyzed given in the Criminal Executive

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Code of Ukraine regime determination. Given the author's definition of the investigated concept and highlights its relevant characteristics.

Key words: regime in penal institutions, detention, maintenance regime, a mode of serving prison.

Надійшла до редакції 09.09.2013 р.

УДК 343.843

О. В. Лисодєд,
*канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ЧИ ВІДБУЛИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ АБО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

У статті розглядається розвиток законодавства щодо соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, у період 1991-2012 рр. та аналізуються заходи, спрямовані на вдосконалення цього процесу.

Ключові слова: соціальна адаптація, концепція соціальної адаптації, соціальний патронаж, суб'єкти соціального патронажу.

Серед чинників існування й відтворення рецидивної злочинності певне місце займає відсутність належних заходів соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у місцях позбавлення волі. На несвоєчасність або недостатність таких заходів указувалося в навчальній і науковій літературі ще радянської доби [Див.: 6, с. 225; 5, с. 143, 144; 8, с. 319; 13]. Проте в той час цими проблемами радянська

влада сильно не переймалась, а соціальна допомога вказаним особам у більшості випадків зводилася до формальної разової співбесіди з працівниками органів внутрішніх справ і направленням на працевлаштування [7, с. 269].

На сьогоднішній день окремі аспекти підготовки засуджених до звільнення, до соціальної адаптації й соціального патронажу висвітлювались у працях